

In dit nummer:

- Langer werken
- Nieuwe ramingen
- Kijkje over de grens: IFS
- Lagelonenlanden
- Recente publicaties
- Tegenbegrotingen

CPB Nieuwsbrief 2004 september

2

Kwartaaluitgave van het Centraal Planbureau

Langer werken

Taco van Hoek

Arbeidsduurverlenging wordt dezer dagen gezien als oplossing voor diverse problemen. Ik noem er drie: de verzwakte concurrentiepositie, outsourcing naar lagelonenlanden en de vergrijzing.

Eerst enkele bevindingen. Deze CPB nieuwsbrief presenteert berekeningen die laten zien dat langer werken zorgt voor extra groei, ook als dit gepaard gaat met meer loon. Voor de arbeidsmarkt is het beeld op middellange termijn gemengd. De werkgelegenheid in uren neemt dan toe, maar het aantal werkenden neemt af en de werkloosheid stijgt.

Op lange termijn tendeeft de arbeidsmarkt naar evenwicht: zolang de werkloosheid afwijkt van het evenwichtsniveau, zullen de lonen zich aanpassen. Langer werken grijpt niet direct aan op de evenwichtswerkloosheid. Indirect is er wel een invloed: meer werken vergroot de belastingbasis. Dan kunnen de tarieven omhoog en daalt de evenwichtswerkloosheid. Langer werken leidt op lange termijn vooral tot een hogere materiële welvaart, die ten koste gaat van de vrije tijd van werknemers. Dat is de afruil waar het om gaat.

Nu terug naar de drie problemen

De verzwakte concurrentiepositie is een gevolg van sterk gestegen lonen in de achterliggende jaren. De lonen zijn in zekere zin doorgeschooten, waardoor de werkloosheid nu extra hard oploopt, maar uiteindelijk drukt die werkloosheid de lonen wel weer terug. Het probleem hier is dus niet een te hoog structureel loonniveau, maar onvoldoende flexibiliteit bij de loonvorming. Structureel langer werken lost dit probleem niet op.

Dan de outsourcing. Op lange termijn volgen de lonen de arbeidsproductiviteit. Technologisch geavanceerde landen met een hoog opgeleide beroepsbevolking kenmerken zich door hoge lonen. Langer werken om beter te concurreren met lagelonenlanden ligt dan ook niet voor de hand.

Productiviteitsgroei vertaalt zich dus in hogere lonen. Dat werknemers vervolgens een deel van deze opbrengst willen afruilen tegen meer vrije tijd is economisch gezien rationeel. Wel is het zo dat de private afwegingen maatschappelijk niet optimaal zijn: U en ik hebben er voordeel van als anderen meer gaan werken, maar dat nemen die anderen niet mee in hun afweging.

En zo kom ik bij de vergrijzing. Een grotere belastingbasis helpt inderdaad bij het opvangen van de kosten van de vergrijzing. Dit kan bijvoorbeeld worden bereikt door langer werken.

Wat betekent dit nu voor het beleid? De overheid bepaalt niet hoe lang er wordt gewerkt. Wel kan de overheid de belastingen en uitkeringen verminderen en zo het arbeidsaanbod vergroten. Dat beleid werkt, maar het heeft ook keerzijden. Er bestaat nu eenmaal geen 'free lunch' in de economie, maar dat wist u vast al.

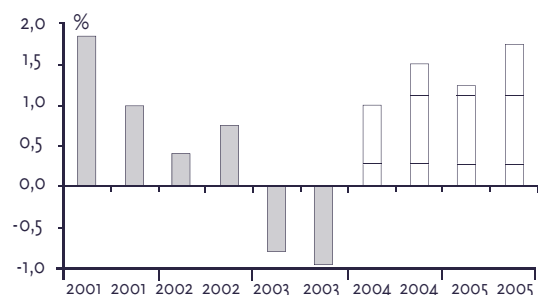
Taco van Hoek, onderdirecteur CPB

Korte-termijnraming september 2004

- Naar verwachting groeit de Nederlandse economie in 2004 met 1¼%. Het groeitempo trekt langzaam aan, tot 1½% in 2005.
- Export zit in de lift, maar consumptiegroei stagneert door ongunstige koopkrachtontwikkeling.
- Werkloosheid blijft nog gestaag oplopen, tot gemiddeld 7% van de beroepsbevolking in 2005.

Zie verder de *Economierapportage* op pag. 4

Economische groei in Nederland, 2001-2005^{a)}

^{a)} Groei BBP-volume ten opzichte van overeenkomstige periode in voorafgaand jaar.

Langer werken, meer welvaart?

Na jaren van afname van de gemiddelde arbeidsduur gaan er nu stemmen op om de arbeidsduurverkortening geheel of gedeeltelijk terug te draaien. Werken we echt zo kort? Waarom zouden we weer langer moeten werken? En welke effecten mogen we verwachten van arbeidsduurverlenging?

Lage gemiddelde arbeidsduur in Nederland

In vergelijking met andere Europese landen is de gemiddelde arbeidsduur per werknemer in Nederland nogal laag. Deels hangt dit samen met het relatief hoge aantal verlof- en ADV-dagen in Nederland, waardoor het aantal gewerkte weken per jaar wat lager is dan in de meeste Europese landen. De belangrijkste oorzaak van het verschil in arbeidsduur is echter de korte Nederlandse werkweek: gemiddeld nog geen 32 uur. Hoe weinig dat internationaal vergeleken is, wordt duidelijk als we het afzetten tegen Frankrijk, dat met ruim 36 uur de op één na kortste werkweek kent. En dan hebben we het nog niet over Duitsland, het Verenigd Koninkrijk of Spanje, waar mensen gemiddeld respectievelijk 37, 38 en 39 uur per week werken. Het hoge aantal deeltijdbanen in Nederland vormt de belangrijkste verklaring. Meer dan in andere landen is het hier mogelijk om in deeltijd te werken, met als gevolg dat maar liefst 34% van de werkenden in deeltijd werkt – d.w.z. minder dan 30 uur per week. Dit hoge aantal deeltijdbanen wordt voor een belangrijk deel verklaard uit de voorkeuren van werknemers – en dus minder door de wensen van de werkgevers. Het feit dat er hier ook mogelijkheden zijn voor mensen die niet fulltime willen werken, heeft er waarschijnlijk aan bijgedragen dat de arbeidsparticipatie in Nederland boven het Europese gemiddelde ligt. Toch weegt het positieve participatie-effect niet op tegen het effect van de korte gemiddelde werkweek: op België na heeft Nederland het laagste aantal gewerkte uren per jaar per hoofd van de potentiële beroepsbevolking.

Vanaf 1983 arbeidsduurverkorting

Deeltijdwerk is niet de enige verklaring voor de afgenomen gemiddelde arbeidsduur. Arbeidsduurverkorting ofwel ADV heeft er sinds de introductie begin jaren tachtig toe geleid dat ook de werkweek van voltijdswerkenden korter is geworden. De gemiddelde contractuele arbeidsduur voor fulltimers in de marktsector is sinds 1983 met 6% verkort; bij de overheid zelfs met 10%.

Lang gold arbeidsduurverkorting als toverwoord. Zo'n twintig jaar geleden vond men het, gegeven de heersende werkloosheid, maatschappelijk gezien wenselijk om het 'beschikbare' werk over meer mensen te verdelen. Dit zou de werkloosheid terugdringen. Toch was en is niet iedereen even enthousiast over arbeidsduurverkorting. Zo zouden sommige werknemers graag meer uren willen maken - of preciezer geformuleerd: voor meer uren betaald willen worden. Het zijn echter vooral werkgevers die pleiten voor het (gedeeltelijk) terugdraaien van de arbeidsduurverkorting.

Werkgeversorganisaties maken zich al jaren zorgen over de lage gemiddelde arbeidsduur in Nederland. Bij de CAO-onderhandelingen in het najaar van 1990 zorgden VNO en NCW voor introductie van het begrip arbeidsduurverlenging in het Nederlandse taalgebied. Hun roep om verlenging van de arbeidsduur (en van de bedrijfstijd) contrasteerde scherp met de tegelijkertijd door de vakbonden geëiste invoering van de vierdaagse werkweek.

Ook economen zetten soms vraagtekens bij de positieve werking die aan ADV werd toegeschreven. In een analyse van de macro-economische effecten van arbeidsduurverkorting wees het CPB er in 1984 op dat zelfs bij aanvankelijk evenredige aanpassing van het jaarloon geen grote gunstige effecten op de structurele werkloosheid zijn te verwachten van ADV. Arbeidsduurverkorting betekent feitelijk een structurele vermindering van het arbeidsaanbod gemeten in uren. Op korte termijn daalt de werkloosheid hierdoor. Schaarste op de arbeidsmarkt leidt echter tot hogere uurlonen, zodat bedrijven hogere prijzen moeten rekenen voor hun producten. Dit zorgt weer voor een verslechtering van de prijsconcur-

Arbeidsduur in een aantal Europese landen (2002)

	Uren per week	Weken per jaar	Uren per jaar, Per werknemer	Bruto Arbeids- participatie	Uren per jaar, per hoofd van de pot. beroepsbevolking
	(a)	(b)	(c)=(a)*(b)	(d)	(e)=(c)*(d)
Zwitserland	37,5	42,3	1586	81,3	1289
Verenigd Koninkrijk	38,2	40,5	1546	76,6	1184
Denemarken	36,3	38,9	1410	79,9	1127
Spanje	38,8	42,2	1639	67,1	1100
Zweden	38,1	35,4	1349	79,0	1066
Duitsland	36,5	40,6	1480	71,5	1058
Frankrijk	36,2	40,5	1467	68,3	1002
Italië	37,4	41,0	1533	61,2	938
Nederland	31,8	38,4	1223	76,5	936
België	36,3	40,0	1451	64,1	930

rentiepositie. Op lange termijn verandert de werkloosheid niet of nauwelijks, maar neemt de totale economische activiteit wel af.

Slingerbeweging richting arbeidsduurverlenging

In de argumentatie voor verlenging of verkorting van de arbeidsduur neemt de conjunctuur een prominente plaats in, met wisselende invalshoeken. In de jaren tachtig was de slechte economische situatie de aanleiding om arbeidsduurverkorting in te voeren. In ruil voor een kortere werkweek kwam er een gematigde loonkostenontwikkeling, die eraan bijdroeg de economie weer uit het slop te halen. In de hoogconjunctuur eind jaren negentig konden veel bedrijven het werk niet meer aan en kregen werkgevers vacatures niet of nauwelijks meer vervuld. Liefst hadden ze hun medewerkers weer langer laten werken, uiteraard tegen gelijk uurloon – dus tegen een hoger jaarloon. Arbeidsduurverlenging moest vooral de spanningen op de verhitte arbeidsmarkt verminderen.

Na zeven vette jaren hebben we nu magere jaren. Tegenwoordig is juist de laagconjunctuur voor het bedrijfsleven reden om aan te dringen op langere werktijden: als het slecht gaat, moeten werknemers bereid zijn om langer te werken – gezien de economische situatie tegen hetzelfde jaarloon, dus tegen een lager uurloon.

Een belangrijke les die we sinds de jaren tachtig hebben geleerd is dat arbeidsduurverkorting een *de facto* permanente 'oplossing' is voor een conjunctureel ofwel tijdelijk probleem. Dat nu ook in laagconjunctuur wordt gepleit voor arbeidsduurverlenging heeft sterk te maken met de toegenomen aandacht voor de langetermijneffecten van veranderingen in de arbeidsduur.

Arbeidsduurverlenging kan via een vergroting van de productiviteit per arbeidsjaar bijdragen aan een verbetering van de economische structuur. Nederland heeft weliswaar een zeer hoge arbeidsproductiviteit per gewerkt uur, maar omdat we zo weinig uren maken in een jaar, is de productiviteit op jaarbasis niet zo hoog. Zo kan arbeidsduurverlenging - net als verhoging van de arbeidsparticipatie - bijvoorbeeld ook de vergrijzingsproblematiek helpen verlichten omdat het zorgt voor een grotere belasting- en premiegrondslag.

Economische gevolgen van arbeidsduurverlenging

Berekeningen in de CPB Notitie 'De macro-economische effecten van arbeidsduurverlenging' uit april 2004 laten op lange termijn gunstige effecten zien op productie, uitvoer, investeringen en werkgelegenheid. Tegenover al deze positieve effecten staat een verlies aan vrije tijd.

Voor de uitkomsten op lange termijn maakt het niet uit of arbeidsduurverlenging al dan niet gepaard gaat met een in eerste instantie evenredige verhoging van het jaarloon; uiteindelijk wordt hetzelfde evenwicht bereikt. De effecten op korte en middellange termijn zijn daarentegen juist zeer gevoelig voor wat er met het contractloon gebeurt. Ter illustratie zijn in de Macro Economische Verkenning 2005 de gevolgen berekend van gemiddeld 1% arbeidsduurverlenging voor alle werknemers, met en zonder een aanvankelijk evenredige loonsverhoging.

Indien de uurlonen in eerste instantie gelijk blijven en de jaarlonen dus stijgen, neemt de koopkracht van gezinnen op korte termijn toe. Toch lukt het bedrijven niet direct om de extra personele capaciteit volledig te benutten, waardoor de arbeidsproductiviteit per uur daalt. Dit brengt een proces van arbeidsuitstoot op gang. De stijgende werkloosheid leidt vervolgens tot verlaging van de uurlonen. Zonder evenredige loonsverhoging is het effect op de uurlonen van meet af aan negatief. De werkgelegenheid ontwikkelt zich dan wel eerst wat gunstiger.

Zoals gezegd is het op lange termijn lood om oud ijzer of de lonen bij invoering van arbeidsduurverlenging op uurbasis gelijk blijven dan wel op jaarbasis. Veel werkgevers en werknemers hechten echter meer belang aan de effecten op kortere termijn, indachtig de uitspraak van Keynes: 'In the long run we are all dead'. En verder blijft het natuurlijk de vraag of Nederlanders massaal bereid zijn weer langer te gaan werken.

Ruil tussen inkomen en vrije tijd

Uit het voorgaande zou je het idee kunnen overhouden dat arbeidsduurverkorting vanuit economisch perspectief 'slecht' is en arbeidsduurverlenging juist 'goed'. Toch is dat zeker niet het ge-

Vervolg op pagina 9

Effecten van 1% arbeidsduurverlenging op korte, middellange en lange termijn

Jaar	Evenredige loonsverhoging				Lange termijn (budgetneutraal)
	ja na 1 jr	na 4 jr	nee na 1 jr	na 4 jr	
	cumulatieve afwijkingen in %				
Bruto binnenlands product (BBP)	0,3	0,2	0,2	0,2	1,1
Particuliere consumptie	0,4	- 0,1	0,0	- 0,3	0,5
Binnenslands geproduceerde goederenuitvoer	0,3	0,9	0,5	1,3	3,0
Arbeidsproductiviteit per uur, marktsector	- 0,6	- 0,6	- 0,9	- 0,5	- 0,1
Werkgelegenheid totaal (dzt personen)	- 9	- 27	- 2	- 23	15
Werkloosheid (niveau, dzt personen)	18	17	0	12	- 15

ECONOMISCHE VOORUITZICHTEN SEPTEMBER 2004 ¹

Op één been uit het dal

De wereldeconomie vertoont momenteel een bijzonder krachtige ontwikkeling, maar de groei in Europa blijft achter bij die in de Verenigde Staten en Japan. Nederland blijft op zijn beurt weer achter bij Europa. Dit jaar zal de economische groei hier naar verwachting 1¼% bedragen en volgend jaar met 1½% net iets hoger uitkomen. De groei wordt vrijwel volledig gedragen door de uitvoer. Exporteurs profiteren van het internationale herstel, maar blijven marktaandeel verliezen door de verslechterde prijsconcurrentiepositie. De consumptie staat onder druk door de gematigde loonontwikkeling, bezuinigingen, lastenverzwaringen en hogere pensioenpremies. De productiegroei is nog onvoldoende om de werkloosheidsstijging een halt toe te roepen.

DE WERELDECONOMIE

Eindelijk toename Amerikaanse werkgelegenheid

In de Verenigde Staten duurde de opgaande conjunctuur in de eerste helft van dit jaar voort. Gunstig is dat de groei nu ook gepaard gaat met een duidelijke stijging van de werkgelegenheid. De Amerikaanse groei zwakt naar verwachting volgend jaar wat af, maar blijft bovemtrendmatig. De economische groei in 2005 wordt geraamd op 3½%, tegen 4½% in 2004. Het expansieve Amerikaanse begrotingsbeleid droeg in de afgelopen jaren niet alleen bij tot het conjuncturele herstel maar betekende ook dat het begrotingstekort sterk opliep, tot waarschijnlijk 4¾% van het bruto binnenlands product (BBP) in dit jaar.

Positieve omslag in Japan

In de eerste helft van 2004 was de economische groei in Japan hoger dan in de afgelopen tien jaar. De productie steeg zelfs sterker dan in de Verenigde Staten. Niet alleen was de uitvoergroei hoog door de explosieve groei in China, ook de binnenlandse bestedingen namen duidelijk toe. De BBP-groei wordt nu geraamd op 4½% in 2004. In 2005 zal de economische groei met 2¼% wel lager liggen dan in het lopende jaar, vooral doordat de vraag vanuit China waarschijnlijk minder sterk toeneemt.

Eurogebied wint wat aan dynamiek

In het eurogebied is de economische groei in de eerste helft van dit jaar wat opgelopen, vooral door de toename van de buitenlandse vraag. Maar het herstel is nog steeds aarzelend. De groei blijft achter bij die in de Verenigde Staten door het negatieve effect van de sterkere euro op de uitvoer en door de geringere stimulering via de overheidsbegrotingen. Naar verwachting zal het herstel in het eurogebied gedurende de ramingsperiode iets aan kracht winnen. De economische groei wordt geraamd op 2% in 2004 en 2¼% in 2005. Voorzien wordt dat in de loop van volgend jaar de werkloosheid gaat afnemen. Door een gematigde loonontwikkeling en de geprojecteerde daling van de olieprijs valt de inflatie terug tot onder de 2%. Voor 2005 wordt een lichte daling verwacht van het gemiddelde begrotingstekort, maar waarschijnlijk zal het tekort in sommige eurolanden boven de 3% van het BBP blijven.

Olieprijs erg onzeker

De prijs van ruwe olie is dit jaar verder gestegen door meer vraag naar olie en onzekerheid over de olietoevoer. In augustus lag de prijs zelfs ruim boven de 40 dollar per vat (Brent). Momenteel bedraagt de reservecapaciteit van de OPEC-landen gezamenlijk twee miljoen vaten per dag; in 2002 was de reservecapaciteit nog drie keer zo groot. In historisch perspectief is de recente prijsstijging echter niet uitzonderlijk groot. En als rekening wordt gehouden met de algemene prijsstijging is ook het prijsniveau niet uitzonderlijk hoog. Naar verwachting blijft de oliemarkt ook de rest van dit jaar en volgend jaar aan de krappe kant. Voor 2005 wordt gerekend met een gemiddelde olieprijs van 35 dollar per vat. De basis voor de geraamde olieprijsdaling ligt in de verwachte afvlakking van de mondiale economische groei, capaciteitsuitbreidingen binnen en buiten de OPEC, en de veronderstelde afname van onzekerheden over het toekomstige aanbod.

DE NEDERLANDSE ECONOMIE

Economie groeit met horten en stoten ...

De Nederlandse economie presteert dit jaar met een geraamde

Economische groei, 2003-2005

	2003	2004		2005							
		CPB	CF	OESO	IMF	EC	CPB	CF	OESO	IMF	EC
	mutaties per jaar in %										
Verenigde Staten	3,0	4 ½	4,4	4,7	4,6	4,2	3 ½	3,6	3,7	3,9	3,2
Japan	2,5	4 ½	4,3	3,0	3,4	3,4	2 ¼	1,9	2,8	1,9	2,3
Eurogebied	0,5	2	1,8	1,7	1,7	1,7	2 ¼	2,1	2,4	2,3	2,3
Nederland	-0,9	1 ¼	1,4	0,9	1,0	1,0	1 ½	2,0	2,1	2,0	1,6

Publicatiedata: CPB – september 2004, CF (Consensus Forecasts) – augustus 2004, OESO – mei 2004, IMF – april 2004, EC – april 2004

economische groei van 1¼% aanzienlijk beter dan in het recessiejaar 2003, toen het BBP-volume met bijna 1% kromp. Het economisch herstel verloopt echter met horten en stoten. Na twee kwartalen van sterke groei daalde de productie volgens voorlopige cijfers van het CBS in het tweede kwartaal weer met 0,2% vergeleken met het vorige kwartaal. Hoewel incidentele factoren, zoals een zachte winter, hierbij zeker een rol hebben gespeeld, geven de cijfers wel aan dat van een robuuste en omvangrijke economische groei nog geen sprake is. In de eerste helft van dit jaar lag het BBP 1% hoger dan in de eerste helft van vorig jaar. Naar verwachting trekt het groeitempo langzaam aan, tot gemiddeld 1½% in 2005.

... en op één been

Het verwachte economisch herstel is niet alleen bescheiden in historisch en internationaal perspectief, het is ook eenzijdig van samenstelling. De economische groei wordt in beide jaren bijna geheel gedragen door de uitvoer. Exporterende bedrijven profiteren van de krachtige groei van de wereldeconomie, al verliezen zij nog steeds marktaandeel door de hoge arbeidskosten en de dure euro. De consumptie en de bedrijfsinvesteringen ontwikkelen zich echter nog bijzonder zwak.

Vooruitzichten voor 2005 lopen uiteen

Met een groeiraming van circa 1½% voor volgend jaar zijn het CPB en de EC wat somberder dan de meest recente ramingen van andere instellingen. De OESO, het IMF, DNB en Consensus Forecasts, het gemiddelde van de verwachtingen van een tiental financiële instellingen, ramen voor 2005 een BBP-groei van circa 2%. De voornaamste reden voor de lagere CPB-raming is de veel somberder verwachting omtrent de consumptiegroei, waarschijn-

lijk veroorzaakt door de ongunstiger koopkrachtontwikkeling die in de CPB-raming besloten ligt. Hoewel er een redelijke mate van consensus lijkt te bestaan over het internationale beeld is wel degelijk sprake van grote onzekerheden, bijvoorbeeld rond de dollarkoers en de olieprijs. Het is bijvoorbeeld zeker niet uit te sluiten dat de olieprijs op het huidige, hoge niveau van 45 dollar per vat blijft. In dat geval komt volgend jaar de inflatie circa ½% hoger uit en de economische groei circa ¼% lager dan nu is voorzien.

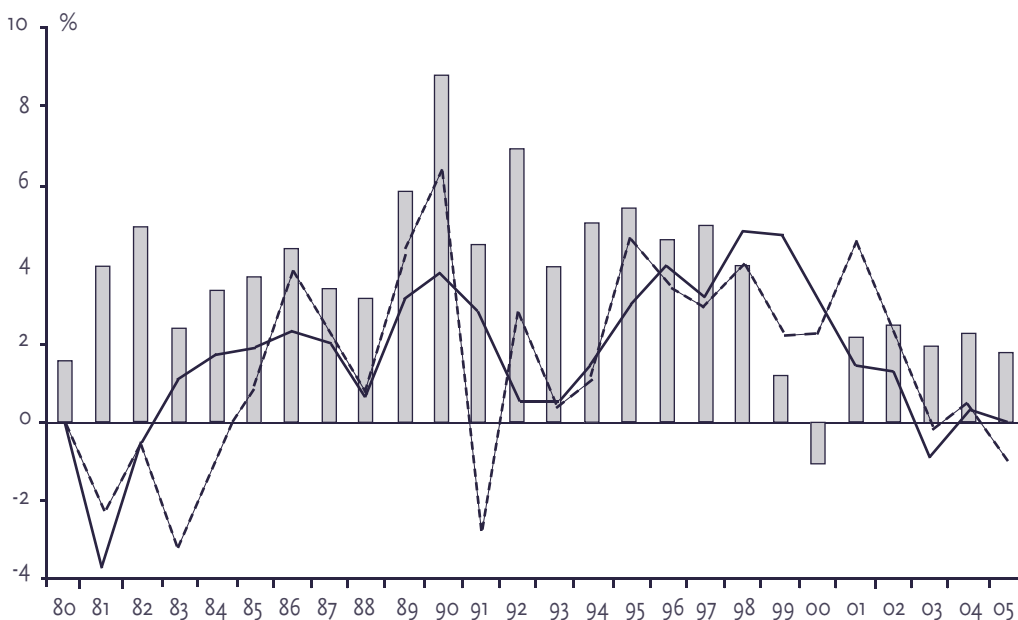
Uitvoer in de lift

Sinds het aantrekken van de Europese economie eind vorig jaar zit de uitvoer weer stevig in lift. Vooral de wederuitvoer – ingevoerde producten die na een kleine bewerking het land weer verlaten – zal dit en volgend jaar waarschijnlijk met groeicijfers van rond de 10% uitbundig toenemen. Maar ook de uitvoer van in Nederland gemaakte goederen stijgt naar verwachting, zij het dat de groei aanzienlijk achterblijft bij die van de relevante wereldhandel. Dit betekent dat het bedrijfsleven ook in 2004 en 2005 nog veel marktaandeel verliest. De concurrentiepositie van het bedrijfsleven is de afgelopen jaren sterk verslechterd door de sterke stijging van de arbeidskosten en de waardeverhoging van de euro. Door de ingezette loonmatiging en een sterk herstel van de arbeidsproductiviteit zullen de arbeidskosten dit en volgend jaar minder toenemen dan bij onze concurrenten in het eurogebied. Bovendien is verondersteld dat de euro volgend jaar niet verder in waarde zal stijgen. Hierdoor kunnen exporteurs volgend jaar ook ten opzichte van hun concurrenten buiten het eurogebied hun prijsconcurrentiepositie weer wat opvijzelen. Dit werkt echter vertraagd door in de afzet.

Consument blijft op de kleintjes letten

De particuliere consumptie neemt dit jaar nog licht toe door de pakketverkleining van het ziekenfonds, waardoor gezinnen bijvoorbeeld zelf de kosten van onder andere fysiotherapie voor hun rekening moeten nemen. Volgend jaar groeit de particuliere consumptie naar verwachting helemaal niet, voornamelijk door de ongunstige koopkrachtontwikkeling. Deze nulgroei van de consumptie is nog altijd meer dan de daling van het reëel beschikbare inkomen van gezinnen van ¾%. Dit betekent dat de gezinsbesparingen volgend

Particuliere consumptie, reëel beschikbaar loon- en uitkeringsinkomen en individuele besparingen, 1980-2005

Kerngegevens voor Nederland, 2002-2005

	2002	2003	2004	2005 ^{a)}
	mutaties per jaar in %			
Internationaal				
Relevante wereldhandel	2,2	4,3	7 ¼	6 ¾
Prijspeil goederenimport	-1,7	-1,2	2	¾
Concurrentenprijs	-3,3	-4,8	¼	¾
Olieprijs (Brent, niveau in dollars per vat)	25,0	28,9	36	35
Arbeidskosten per eenheid product verwerkende industrie concurrenten	-1,7	-5,6	-3 ¼	0
Lonen en prijzen				
Contractloon marktsector	3,5	2,7	1 ½	¾
Loonsom per werknemer marktsector	6,6	3,8	2 ¾	½ (1)
Arbeidskosten per eenheid product, verwerkende industrie	4,5	3,4	-1 ½	-1 ¼
Prijspeil goederenexport (exclusief energie)	-1,0	-0,6	¼	0
Consumentenprijsindex (CPI)	3,4	2,1	1 ¼	1 ¼
Prijs nationale bestedingen	3,3	2,7	1 ¼	1
Volume bestedingen en productie				
Particuliere consumptie	1,3	-0,9	¼	0
Bruto investeringen bedrijven (exclusief woningen)	-6,4	-3,5	1 ¼	¾
Investeringen in woningen	-4,4	-4,2	4 ½	4 ¾
Goederenexport (exclusief energie)	0,9	0,5	5	7 ½
w.v. binnenslands geproduceerd	1,8	-0,8	2 ½	2 ¾
wederexport	-0,3	2,2	8	13 ½
Goederenimport	-0,2	1,0	4	5 ¾
Productie marktsector ^{b)}	-0,6	-1,3	1 ¼	2
Bruto binnenlands product	0,6	-0,9	1 ¼	1 ½
Arbeidsmarkt				
Werkgelegenheid in arbeidsjaren	-0,1	-1,0	-1 ¼	¼ (0)
Werkgelegenheid in personen (>12 uur/week)	-0,1	-0,5	-1	½ (¼)
Arbeidsaanbod in personen	0,6	0,8	½	1 ¼ (1)
Werkloze beroepsbevolking (in dzd)	302	396	495	550
Werkloze beroepsbevolking (niveau in % beroepsbevolking)	4,0	5,1	6 ½	7
Collectieve sector				
EMU-saldo collectieve sector (niveau in % BBP)	-1,9	-3,2	-2,9	-2,6
Bruto schuld collectieve sector (niveau ultimo jaar in % BBP)	52,6	54,1	55,9	58,0
Collectieve lastendruk (niveau in % BBP)	39,4	39,3	39,3	39,2
Diversen				
Koopkracht modale werknemer (exclusief incidenteel)	1,1	-1,3	0	-¾
Nominaal beschikbaar gezinsinkomen	4,3	0,8	1 ¾	½
Arbeidsproductiviteit marktsector ^{b)}	0,6	0,8	3 ½	1 ¾ (2 ¼)
Prijs toegevoegde waarde marktsector ^{b)}	3,9	2,3	-¼	¼
Reële arbeidskosten marktsector ^{b)}	2,5	1,4	3	-¼
Arbeidsinkomensquote marktsector ^{b)} (niveau in %)	85,3	86,9	87	86 ¼
Uitvoersaldo (niveau in % BBP)	5,1	5,0	5	5 ½
Lange rente (niveau in %)	4,9	4,1	4 ¼	4 ¾
Korte rente (niveau in %)	3,3	2,3	2	2 ¼

^{a)} De cijfers tussen haakjes zijn gecorrigeerd voor de statistische vertekening als gevolg van de invoering van de wet Verlenging Loondoorbetalingsverplichting bij Ziekte (VLZ). Zie Centraal Economisch Plan 2004, blz. 99.

^{b)} Excl. delfstoffenwinning en verhuur van en handel in onroerend goed.

jaar - zelfs bij een stagnerende consumptiegroei - wat afnemen (zie figuur) en weerspiegelt dat de consumenten gedurende de ramingsperiode naar verwachting wat optimistischer gestemd raken. Gezinnen sparen de laatste jaren overigens naar verhouding beduidend minder dan begin jaren negentig. Vermoedelijk speelt het grotere vermogen van gezinnen hierbij een rol. Hierdoor hebben ze de beschikking over meer financiële middelen om in tijden van nood aan te spreken, waardoor de behoefte om te sparen lijkt te zijn afgenomen.

Einde afname investeringen

Na drie jaar van forse dalingen zullen de investeringen in 2004 en 2005 waarschijnlijk weer toenemen. De voorziene investeringsgroei is met gemiddeld 1% per jaar echter uiterst bescheiden. Door de magere productiegroei blijft de bezettingsgraad laag, wat investeren minder noodzakelijk maakt.

Bovendien herstelt de winstgevendheid zich slechts mondjesmaat doordat bedrijven moeite hebben de hogere pensioenpremies en de forse prijsstijgingen van olie en andere grondstoffen door te berekenen in hun afzetprijzen. Ondernemers worden op de binnenlandse markt geconfronteerd met een zwakke vraag. Op de meer dynamische buitenlandse afzetmarkten ontstaat weliswaar enige ruimte voor margeverbetering, maar een deel daarvan gebruiken exporteurs om hun prijsconcurrentiepositie weer wat te verbeteren.

Werkloosheid stijgt minder snel

De situatie op de arbeidsmarkt lijkt geleidelijk aan wat te verbeteren. Zo stijgt het aantal openstaande vacatures weer enigszins en nemen het aantal faillissementen en het stijgingstempo van de werkloosheid af. Dit jaar zal de werkgelegenheid echter nog sterk afnemen. Bedrijven zijn gedwongen hun personeelsbestand verder te reduceren door de afname van de productie vorig jaar en de lage winstgevendheid. Bovendien vlakt door de bezuinigingen de banengroei in de collectieve sector af.

Volgend jaar zal de werkgelegenheid in personen naar verwachting weer mondjesmaat toenemen, vooral door het herstel van de productiegroei. Ook de invoering van de wet VLZ, waardoor werkgevers per 1 januari 2005 ook gedurende het tweede ziektejaar loon aan hun zieke werknemers moeten doorbetalen, heeft een opwaarts effect op de werkgelegenheidsontwikkeling.² De groei van de werkgelegenheid blijft nog wel achter bij die van de beroepsbevolking, zodat de werkloosheid blijft oplopen, zij het beduidend minder snel dan dit jaar.

Lage inflatie...

De inflatie is in juli en augustus afgenomen tot 1,1% en ligt nu meer dan een procentpunt onder het gemiddelde in het eurogebied. Begin 2003 lag de inflatie in Nederland daar nog ruim boven. De snellere daling van de inflatie in ons land wordt veroorzaakt

doordat de waardevermindering van de euro vergeleken met de meeste eurolanden hier relatief snel in een lagere inflatie tot uiting komt en door de relatief slechte conjuncturele situatie in Nederland. Hierdoor hebben bedrijven minder ruimte om hun prijzen te verhogen en ontstaat meer druk om de loonontwikkeling te matigen. Verwacht wordt dat de inflatie volgend jaar met gemiddeld 1¼% hetzelfde blijft als dit jaar. Dat de inflatie nu lager ligt dan in de afgelopen jaren wordt voornamelijk veroorzaakt door de lagere stijging van de arbeidskosten per eenheid product.

...en gematigde loonstijging

Door de afnemende inflatie en de stijgende werkloosheid nemen de looneisen van de vakbonden steeds verder af. Momenteel is voor de helft van de werknemers in de marktsector een cao afgesloten en het ziet ernaar uit dat de contractloonstijging dit jaar op gemiddeld 1½% afstevent.

Als gevolg van het mislukken van het voorjaarsoverleg tussen sociale partners en kabinet over levensloop en prepensioen, zijn voor volgend jaar nog nauwelijks cao's overeengekomen. We verwachten dat de contractloonstijging volgend jaar verder zal dalen tot gemiddeld ¾%, wat neerkomt op een loonstijging rond het inflatieniveau in nieuwe cao's. Vakbonden achten zich door het stuklopen van het overleg niet langer gebonden aan de nullijn.

Koopkracht onder druk

Lage reële loonstijgingen, lastenverzwaringen en hogere pensioenpremies zetten dit en volgend jaar de koopkracht onder druk. Na een koopkrachtdaling van 1,3% in 2003 neemt dit jaar de koopkracht met ¼% af en volgend jaar met 1%. Volgend jaar zijn de koopkrachtplaatjes voor uitkeringsgerechtigden zonder kinderen en werknemers in de collectieve sector het minst rooskleurig. Dit komt door de ont koppeling van de uitkeringen en de nullijn bij de lonen in de zorg en bij de overheid. De inkomensachteruitgang van ouderen en huishoudens met een laag inkomen en kinderen is het kleinst doordat het kabinet de koopkrachtdaling van deze groepen enigszins heeft gerepareerd.

Begrotingstekort voldoet aan EMU-normen

Het begrotingstekort heeft vorig jaar de 3%-norm van het Stabi-liteits- en Groeipact overschreden. Dit komt vooral door de lage economische groei, maar ook door tegenvallers bij de zorguitgaven en de lokale overheden. Het kabinet heeft besloten in 2004 en 2005 voor respectievelijk 13 en 19 miljard euro te bezuinigen en de lasten te verzwaren.

Dankzij deze maatregelen blijft het EMU-tekort dit en volgend jaar waarschijnlijk binnen de 3%-norm. Het geschatte structurele begrotingstekort, waarbij gecorrigeerd is voor conjuncturele effecten, verbetert in beide ramingsjaren met tenminste 0,5%-punt, zodat ook in dat opzicht aan de Europese begrotingsafspraken wordt voldaan. □

¹ Gebaseerd op Macro Economische Verkenning 2005 (zie lijst met publicaties verderop in deze editie).

² De invoering van de Wet Verlenging Loondoorbetalingsverplichting bij Ziekte (VLZ) per 1 januari 2005 heeft tot gevolg dat werkgelegenheid en arbeidsaanbod in 2005 (en 2006) om statistische redenen met circa 25 000 personen toenemen. Dit komt doordat ziekteverzuim tot de werkgelegenheid wordt gerekend. Meer hierover vindt u in het Centraal Economisch Plan 2004, blz. 99.

Begrotingsanalyse over de grens: het IFS

De publicatie van de Miljoenennota en de Macro Economische Verkenning is aanleiding om aan Robert Chote, directeur van het Britse Institute for Fiscal Studies (IFS), enkele vragen te stellen over begrotingsanalyse in het Verenigd Koninkrijk.

Robert Chote

Het weekblad The Economist omschreef onlangs het IFS als de denktank die geen spaan heel laat van de berekeningen van de Britse minister van Financiën. Wat is uw rol precies?

Wij zijn een onafhankelijk onderzoeksinstituut dat door diepgaande analyses goed economisch en sociaal beleid wil bevorderen. Media, parlementariërs en pressiegroepen rekenen op ons voor een gedegen en onafhankelijke begrotingsanalyse. Wij krijgen begrotingsstukken niet onder embargo, maar zijn door onze expertise in staat onmiddellijk na publicatie commentaar te geven. De stukken worden vervolgens nauwgezet bestudeerd, zodat ik enkele dagen na publicatie van de ontwerpbegroting in een hoorzitting van de parlementaire commissie voor de begroting een uitgebreidere beoordeling kan geven.

Hoe belangrijk is onafhankelijke begrotingsanalyse?

Overheidsbegrotingen zijn complex en niet eenvoudig te begrijpen. Het is daarom belangrijk om, waar nodig, door mooie woorden van de regering en de oppositie heen te prikken. Onafhankelijke begrotingsanalyse is daarvoor noodzakelijk. Deze analyse moet ook voor niet-experts te begrijpen zijn, en tegelijkertijd een stevige wetenschappelijke basis hebben. Internationaal gezien staat de Britse begroting er goed voor, maar de regering heeft zich ambitieuze doelen gesteld. Zij claimt dat zij die zal bereiken; wij zijn daar niet zo zeker van.

In Nederland bestaat vaak de indruk dat het CPB het enige instituut ter wereld is dat verkiezingsprogramma's analyseert. Maar het IFS doet dat ook. Waarom?

Wij hebben vermoedelijk volgend jaar algemene verkiezingen. Onze analyses maken het voor de kiezer mogelijk om de plannen van de diverse politieke partijen te vergelijken. Wij hebben onlangs de begrotingsplannen van de Conservatieven doorgerekend. Zij willen de helft van de verhoging van de overheidsuitgaven door de huidige regering terugdraaien, en tegelijkertijd meer uitgeven aan scholen en ziekenhuizen. Wij hebben in onze analyse benadrukt dat beide doelstellingen moeilijk tegelijkertijd gerealiseerd kunnen worden. De Conservatieven moeten dus hun plannen concreet maken. Soms zijn politici niet zo blij met onze beoordeling van hun voorstellen, maar zij hebben er begrip voor dat wij alle partijen van tijd tot tijd bekritisieren.

Wat is het belangrijkste begrotingsprobleem in het Verenigd Koninkrijk?

Net zoals voor de andere rijke landen is dat de stijging van de overheidsuitgaven door de vergrijzing. Doordat de Britse staatsouderdomspensioenen (AOW) niet geïndexeerd zijn aan de lonen lijkt ons vergrijzingsprobleem kleiner dan in andere landen. Maar het is sterk de vraag of het politiek mogelijk is dat deze pensioenen ieder jaar achter blijven bij de lonen. □

Meer informatie: w.b.c.suyker@cpb.nl

Het Institute for Fiscal Studies is gevestigd in Londen, niet ver van het British Museum en het Britse ministerie van Financiën.

Het instituut heeft een permanente staf van 30 personen. Daarnaast werken er studenten die met hun dissertatie bezig zijn en zijn academici van uni-

versiteiten parttime verbonden aan het instituut. Net als het CPB wil het IFS onderzoek doen dat beleidsrelevant is, en tegelijkertijd wordt gewaardeerd in academische kringen. Behalve met overheidsbegrotingen houdt het IFS zich bezig met onderzoek naar de welvaartsstaat, armoede,

onderwijs en ontwikkelingslanden. Het instituut wordt voor een groot deel gefinancierd door de overheidsraad die ook economische faculteiten financiert. Daarnaast zijn er ontvangsten uit contractonderzoek voor ministeries en internationale instellingen zoals de Wereldbank.

Anders dan bij sommige commerciële onderzoeksbureaus kunnen deze opdrachtgevers geen invloed uitoefenen op de conclusies uit IFS-onderzoek. Totale jaarlijkse inkomsten en uitgaven zijn circa 5 mln euro.

Concurrentie uit lagelonenlanden schadelijk?

De laatste tijd staat het verdwijnen van werkgelegenheid naar lagelonenlanden sterk in de belangstelling. Het gaat dan in veel gevallen om het verplaatsen van werkgelegenheid (offshoring) of het uitbesteden van werkgelegenheid (offshore outsourcing). In de kranten verschijnen berichten dat multinationals IT-afdelingen verplaatsen naar India en dat de industrie in snel tempo verdwijnt naar lagelonenlanden in Oost-Europa en Azië. Uit een enquête van Deloitte & Touche blijkt bijvoorbeeld dat 30% van de industriële ondernemingen de afgelopen jaren productiecapaciteit heeft overgebracht naar het buitenland en eenzelfde percentage verwacht de komende jaren nog productiecapaciteit te verplaatsen. Dergelijke enquêtes moeten wel met een korreltje zout genomen worden. Uit de statistieken blijkt dat de directe investeringen van Nederlandse bedrijven in Oost-Europa en Azië beperkt van omvang zijn. Niettemin zijn er ongetwijfeld banen die naar het buitenland verdwijnen. Moeten we beleid voeren om het verplaatsen van productieactiviteiten naar lagelonenlanden tegen te gaan?

Op langere termijn is iedereen beter af als landen zich toelagen op het maken van goederen en diensten waar zij relatief het beste in zijn ofwel een comparatief voordeel in hebben. Nederland kan bijvoorbeeld een stuk productiever zijn in het vervaardigen van televisietoestellen dan een lagelonenland, maar nog veel productiever in het verlenen van zakelijke diensten. Het is dan voor beide landen voordeliger dat Nederland zich toelagt op de productie van zakelijke diensten en het lagelonenland op het maken van televisietoestellen, ook al zijn beide productieprocessen in het lagelonenland minder efficiënt. In Nederland verdienen we het hoogste inkomen door te doen waar we het beste in zijn en tegelijkertijd kunnen we voor weinig geld in lagelonenlanden producten kopen waar we relatief minder goed in zijn. Ook de lagelonenlanden vergaren zo het meeste inkomen, al zal dat per werkende een stuk lager zijn dan in Nederland. Lagelonenlanden zijn gedwongen hun lagere productiviteit te compenseren door lagere lonen om concurrerend te blijven.

Op korte en middellange termijn zijn er bij verplaatsing van activiteiten echter niet alleen winnaars, maar ook verliezers. Werk-

nemers die hun baan naar een lagelonenland zien verdwijnen worden in eerste instantie werkloos en zullen op zoek moeten naar een andere baan, waarbij zij soms niet beschikken over de juiste kennis of vaardigheden. Dit kan leiden tot aanzienlijke aanpassingskosten en grotere inkomensverschillen tussen lager en hoger opgeleiden. Met het oog op de welvaartswinst op macro-niveau op langere termijn is het echter niet verstandig offshoring tegen te gaan. Wel is het van belang de aanpassingskosten zo klein mogelijk te laten zijn. Daarvoor is het noodzakelijk dat het bedrijfsleven in staat is flexibel in te spelen op nieuwe mogelijkheden en dat de overheid werkzoekenden voldoende prikkelt tot en ondersteunt bij het vinden van een nieuwe baan.

Zijn de lonen momenteel dan niet te hoog in Nederland? Ja, ze zijn wel te hoog, maar dat is vooral een conjunctureel probleem. Enkele jaren geleden was nog sprake van een zeer krappe arbeidsmarkt en draaide de Nederlandse economie op volle toeren, terwijl het proces van verplaatsing van productieactiviteiten naar lagelonenlanden ook toen al vele jaren gaande was. Sinds de hoogconjunctuur van eind jaren negentig zijn de loonstijgingen te ver doorgesloten. Hierdoor verliest het bedrijfsleven marktaandeel, blijft de economische groei achter en is de werkloosheid boven de evenwichtswerkloosheid uitgestegen. Omdat de lonen zorg moeten dragen voor evenwicht tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt is momenteel een gematigde loonontwikkeling gewenst. Het verdwijnen van werkgelegenheid naar lagelonenlanden is meer een structurele ontwikkeling, die op korte termijn flexibele aanpassing vergt en op langere termijn welvaartswinst brengt. □

Op verzoek van het ministerie van Economische Zaken werkt het CPB momenteel aan een overzichtsstudie naar de motieven voor en gevolgen van verplaatsing naar lagelonenlanden. Hierbij krijgen niet alleen buitenlandse handel en investeringen aandacht, maar ook de daarmee samenhangende aspecten als lokale externe effecten van kennisproductie, beleidsconcurrentie en de arbeidsmarktpositie van laaggeschoolde werknemers. De studie biedt daardoor ook zicht op de rol van de overheid. Dit overzichtsstuk zal naar verwachting komend najaar verschijnen.

Vervolg pagina 3

val. Arbeidsduurverkorting vermindert de materiële welvaart van gezinnen in ruil voor meer vrije tijd. Inkomen en vrije tijd dragen allebei bij aan de welvaart. In hoeverre mensen een verschuiving als positief ervaren, hangt vooral samen met hun eigen voorkeuren. Feitelijk draait iedere discussie over veranderingen in de arbeidsduur om de uitruil tussen inkomen en vrije tijd. Hoe groter de keuzevrijheid bij het bepalen van de arbeidsduur, des te meer kunnen mensen hun welvaart maximaliseren. In het algemeen is de welvaart het hoogst bij volledige keuzevrijheid en een correcte prijsstelling van vrije tijd, d.w.z. als mensen kunnen kiezen hoe lang ze willen werken bij een uurloon dat het maatschappelijk nut van langer werken weerspiegelt. VUT-regelingen verstoren

deze afweging: de prijs van vrije tijd is daarbij dermate laag dat je wel een workaholic moet zijn om als VUT-gerechtigde door te werken.

Dat mensen gevoelig zijn voor de opbrengst van langer werken, liet ook de recent afgeschafte pc-privé-regeling zien. Velen waren bereid een paar vrije dagen in te leveren omdat ze daarvoor hun bruto loon kregen 'uitbetaald'. Dit illustreert dat de calculerende burger uitstekend in staat is om een goede afweging te maken tussen inkomen en vrije tijd. □

Meer informatie: d.p.broer@cpb.nl en d.j.van.vuuren@cpb.nl

Recente publicaties

JUNI – SEPTEMBER 2004

Onderstaande lijst geeft een compleet overzicht van CPB-publicaties die zijn verschenen tussen juni en september 2004, gerangschikt naar publicatiereeks. Beleidsrelevante stukken zijn kort samengevat. Op www.cpb.nl kunt u de stukken volledig downloaden. Vaak is op de website ook een persbericht over de publicaties beschikbaar.

Prognoses

Macro Economische Verkenning 2005

Meer informatie:

j.p.verbruggen@cpb.nl

De MEV 2005 beschrijft de stand van de Nederlandse en de internationale economie en presenteert prognoses voor de economische ontwikkeling in 2004 en 2005. De economierapportage op pagina 4-7 van deze Nieuwsbrief is een samenvatting van de MEV-ramingen. Speciaal onderwerp in deze MEV is 'Arbeidsproductiviteit en participatie'.

CPB Documenten

60. Capacity to spare? A cost-benefit approach to optimal spare capacity in electricity production

Mark Lijesen en Ben Vollaard, juni 2004

Meer informatie:

m.g.lijesen@cpb.nl

Om het risico van toekomstige stroomuitval te verkleinen, overweegt de overheid om de beheerder van het Nederlandse hoogspanningsnet 'TenneT' extra reservecapaciteit te laten inkopen bij stroomproducenten. Uit deze studie blijkt dat voor de korte termijn bij een omvang tussen de 450 en 1200 Megawatt aan extra reservevoorziening de baten van het voorkomen van stroomuitval opwegen tegen de kosten daar-

van. Op langere termijn is het echter efficiënter de werking van de elektriciteitsmarkt te verbeteren door stroomgebruikers via prijsaanpassingen te stimuleren sneller op veranderingen in de schaarste te reageren.

61. Private bijdragen voor hoger onderwijs: Profiteren van het profijtbeginnel

Erik Canton, Dinand Webbink en Michèle Belot, juli 2004

Meer informatie:

e.j.f.canton@cpb.nl

In het beleidsdebat bestaat momenteel veel aandacht voor verhoging van de private bijdragen in het hoger onderwijs in combinatie met hervorming van de studiefinanciering. Deze ingrijpende veranderingen vereisen inzicht in het rendement van hoger onderwijs voor de deelnemers, en in de effecten van leningen op het gedrag van studenten. Dit document vat de resultaten van recent CPB onderzoek samen. Zie ook Discussion Papers 34 en 35.

62. Contra-expertise op AWT-advies 'De prijs van succes'

Bert Minne, Maarten Cornet en Dinand Webbink, augustus 2004

Meer informatie:

b.minne@cpb.nl

De Adviesraad voor het Wetenschaps- en Technologiebeleid (AWT) heeft een advies over 'matching' uitgebracht. 'Matching' betekent dat universitei-

ten voor een deel meebetalen aan door derden gesubsidieerd onderzoek. De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OC&W) heeft het CPB gevraagd om een contra-expertise uit te voeren op het AWT-advies en daarbij het onderliggende rapport van Ernst&Young te betrekken. Dit rapport presenteert de contra-expertise.

63. Goed aanbesteed is het halve werk: Een economische analyse van de aanbesteding van reïntegratie

Pierre Koning en Sander Onderstal, augustus 2004

Meer informatie:

p.w.c.koning@cpb.nl

Sinds drie jaar bestaat in Nederland een markt voor reïntegratiediensten en zijn het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV) en gemeenten verantwoordelijk voor de aanbesteding van reïntegratietrajecten voor cliënten in WW, WAO en bijstand. Uit dit onderzoek blijkt dat UWV en gemeenten de aanbesteding van reïntegratietrajecten voor werklozen eenvoudiger kunnen uitvoeren. Bij korte, overzichtelijke trajecten, zoals de bemiddeling van WW-ers, is dit mogelijk door in een veiling reïntegratiebedrijven te laten bieden op het aantal cliënten dat zij denken te kunnen reïntegreren binnen een bepaalde periode. De winnaar van de veiling krijgt dan voor elk succesvol traject boven zijn bod een beloning en een boete als hij zijn belofte niet haalt. Een dergelijke vorm van aanbesteden verlaagt de uitvoeringskosten in vergelijking met de huidige vorm van aanbesteden. Bovendien is het voor reïntegratiebedrijven

zo helderder wat de spelregels voor selectie zijn.

CPB Discussion Papers

33. Do student loans improve accessibility to higher education and student performance? An impact study of the SOFES program in Mexico

Erik Canton en Andreas Blom, juli 2004

Meer informatie:

e.j.f.canton@cpb.nl

Financiële steun aan studenten in het hoger onderwijs kan bijdragen aan de opbouw van menselijk kapitaal via twee kanalen: hogere deelname en verbeterde studieprestaties. Dit paper analyseert het kwantitatieve belang van beide kanalen aan de hand van een studieleningprogramma (SOFES) dat is ingevoerd bij een groep private universiteiten in Mexico. Voor het eerste kanaal wijzen uitkomsten van de Mexicaanse huishoudensenquête erop dat financiële steun belangrijk positieve effecten op deelname aan universitair onderwijs heeft. Empirische resultaten op basis van enquêtedata tonen tevens aan dat studenten met een SOFES-lening betere studieprestaties laten zien en vaker een bijbaantje hebben dan studenten zonder SOFES-krediet.

34. Returns to university education; evidence from an institutional reform

Dinand Webbink, juli 2004

Meer informatie:

h.d.webbink@cpb.nl

Met de invoering van de zogenoemde Tweefasenstructuur in 1982 is de nominale duur

van een opleiding in het wetenschappelijk onderwijs verminderd van vijf naar vier jaar. In het onderzoek wordt deze verandering gebruikt om het effect te bepalen van één jaar wetenschappelijk onderwijs op de lonen. Daarvoor zijn de lonen in 1997 vergeleken van personen die net voor en net na de verandering studeerden. Het onderzoek wijst erop dat het vijfde jaar wetenschappelijk onderwijs 7 tot 9 procent meer loon oplevert. Daarnaast lijkt de hervorming nadelig te zijn geweest voor de Nederlandse welvaart. Het handhaven van de vijfjarige nominale duur en het verhogen van private bijdragen voor hoger onderwijs had mogelijk een betere uitkomst gegeven.

35. Does reducing student support affect educational choices and performance? Evidence from a Dutch reform

Michèle Belot, Erik Canton en Dinand Webbink, juli 2004
Meer informatie:
e.j.f.canton@cpb.nl

In 1996 is de duur van de studiefinanciering met een jaar ingekort en teruggebracht tot de nominale studieduur. In dit rapport onderzoekt het CPB de effecten van deze hervorming op studiekeuze (universiteit versus hoger beroepsonderwijs) en studieprestaties in het hoger onderwijs, gebruikmakend van Nederlandse data. Uit het onderzoek blijkt dat de hervorming 2,2% van de VWO gediplomeerden heeft aangezet om voor het HBO te kiezen in plaats van de universiteit. Ook blijken de studieprestaties te zijn verbeterd na de hervorming. De kans op uitval na vijf maanden verminderde van

2,2% naar 0,6% en studenten aan de universiteit behaalden 5% meer vakken. Ook spenderen studenten relatief meer tijd aan bijbaantjes en minder tijd aan hun studie. Dit zou erop kunnen wijzen dat studenten efficiënter zijn geworden.

36. A different approach to WTO negotiations in services

Henk Kox en Arjan Lejour, juli 2004
Meer informatie:
h.l.m.kox@cpb.nl

Als dienstenaanbieders willen penetreren op buitenlandse markten vormen overheidsmaatregelen in dat land vaak belangrijke obstakels. Volgens internationale studies zijn er aanzienlijke welvaartswinsten mogelijk als deze barrières geslecht worden. Een probleem is echter dat veel van deze overheidsmaatregelen niet het primaire doel hebben om buitenlandse aanbieders te weren. Vaak zijn er binnenlandse motiveringen voor deze maatregelen, bijvoorbeeld om binnenlands marktfalen te corrigeren. Hierbij wordt dan meestal geen rekening gehouden met nadelige gevolgen voor buitenlandse dienstenaanbieders. In de WTO-onderhandelingen kunnen deze effecten worden meegenomen door toetsen op economische noodzakelijkheid in te voeren. Dat is echter een tijdrovend proces. De onderzoekers stellen een andere onderhandelingsstrategie voor, gebaseerd op de WTO-onderhandelingen over landbouwsteun.

37. Estimating the impact of experience rating on the inflow into disability insurance in the Netherlands

Pierre Koning, augustus 2004
Meer informatie:
p.w.c.koning@cpb.nl

In dit paper wordt onderzocht in hoeverre WAO-premiedifferentiatie in Nederland heeft geleid tot een vermindering van de WAO-instroom. Hier toe onderzoekt het CPB of de WAO-instroom van werkgevers die geconfronteerd worden met premieverhogingen, zich anders heeft ontwikkeld dan die van werkgevers voor wie dat niet het geval is geweest. De resultaten duiden er op dat werkgevers na premieverhogingen als gevolg van premiedifferentiatie meer aan preventie zijn gaan doen en dat dit heeft geleid tot een vermindering van de WAO-instroom van 15% na één jaar.

38. Auctioning incentive contracts: Application to welfare-to-work programs

Sander Onderstal, augustus 2004
Meer informatie:
p.w.c.koning@cpb.nl

In aanvulling op de algemene analyse gepresenteerd in Document 63 gaat dit onderzoek specifiek in op één vorm van aanbesteding, namelijk veilen, en past deze toe op reïntegratietrajecten. De vraag hierbij is welk type veiling leidt tot de beste resultaten, dat wil zeggen: zo veel mogelijk plaatsing in banen tegen zo min mogelijk kosten.

CPB Memoranda

91. De economische marginalisering van de Nederlandse landbouw

Herman Stolwijk, juli 2004

92. Kunnen natuur- en landschapswaarden zinvol in euro's worden uitgedrukt?

Herman Stolwijk, juli 2004

93. Reducing the administrative burdens in the European Union

Paul Tang en Gerard Verweij, augustus 2004

Colofon

CPB Nieuwsbrief is een uitgave van het
Centraal Planbureau
Postbus 80510
2508 GM Den Haag
T 070 – 3383380
F 070 – 3383350
I www.cpb.nl

Redactie:

Taco van Hoek, hoofdredacteur
Erik Canton
Kees Folmer
Pierre Koning
Dick Morks
Wim Suyker
Jacqueline Timmerhuis
Johan Verbruggen

Drukker: Koninklijke De Swart

Ontwerp: Maarten Balyon grafische vormgeving bv

CPB Nieuwsbrief is ook beschikbaar op www.cpb.nl
Teksten mogen zonder voorafgaande toestemming worden overgenomen, onder vermelding van het CPB als bron.

Analyse van tegenbegrotingen geeft stempel van financiële deugdelijkheid

Als alternatief voor de Miljoenennota van het Kabinet bieden diverse oppositiepartijen op Prinsjesdag een tegenbegroting aan de voorzitter van de Tweede Kamer aan. Zo ook de Partij van de Arbeid, voor welke partij de financieel specialist van de fractie Ferd Crone als aanspreekpunt voor het CPB fungeert. Enkele vragen aan hem.

Waarom dient de PvdA een tegenbegroting in?

Als politieke partij ben je natuurlijk gericht op het verwerven van publieke steun en wil je verantwoordend dat jouw maatregelen op een solide manier financieel zijn onderbouwd. Progressieve partijen worden door hun opposenten vaak geduwd in de hoek van 'tax and spend'- en dienen zich dan ook meer te bewijzen dan andere partijen. Jan Peter Balkenende kon onder Paars oppositie voeren zonder één keer een tegenbegroting te maken, en hij kwam er mee weg. Daarnaast schept het duidelijkheid voor de achterban. Partijleden kunnen zich op bijvoorbeeld spreekbeurten beroepen op de uitkomsten om het partijbeleid te rechtvaardigen. Als laatste en misschien wel belangrijkste argument geldt dat het opstellen van een tegenbegroting je dwingt tot het maken van een consistent en sluitend financieel-economisch plaatje. Net als bij de analyse van de economische effecten van de verkiezingsprogramma's word je door het CPB gebonden aan bepaalde spelregels die voor kabinet en oppositie gelijk zijn. Dit heeft ook binnen de partij een disciplinerende werking. Zonder het 'CPB-stempel' word je in het Haagse niet echt serieus genomen.

Wat is eigenlijk de invloed van zo'n tegenbegroting op het te voeren regeringsbeleid?

Het is slechts een enkele keer voorgekomen dat een maatregel door de regering is overgenomen. Belangrijker is dat in het debat tijdens de Financiële Beschouwingen maatregelen en uitkomsten tegenover elkaar kunnen worden gezet, wat de discussie transparanter maakt.

Ben je als partij veel tijd kwijt aan het opstellen van een tegenbegroting?

Ja, het kost veel tijd. Twee fractiemedewerkers zijn er gedurende langere tijd bij elkaar ongeveer drie tot vier werkdagen per week mee bezig, zelf doe ik de coördinatie van de tegenbegroting, wat mij ook de nodige tijd kost. Voor de zomer ben ik al bij veel economen van onder andere universiteiten, sociale partners en De Nederlandsche Bank geweest om te praten over de actuele economische situatie. Na de vakantie heb ik veel tijd besteed aan overleg binnen de partij en aan het aanbrenge van consistentie in de plannen.

Nu iets concreter. Wat zijn de speerpunten in de tegenbegroting van de PvdA?

Om het arbeidsaanbod te vergroten maken wij van kinderop-

vang een basisvoorziening. Kinderopvang wordt niet gratis, maar we willen de complicerende omweg via werkgevers van de vader en de moeder weg halen. Gezinnen zullen echter ook in ons voorstel een forse bijdrage blijven leveren voor kinderopvang. Daarnaast zorgt de PvdA per saldo voor lastenverlichting voor werknemers (belastingkorting) en bedrijven, die vooral gericht zal zijn op loonkosten. De belastingen worden 'groener'. Als laatste investeren we extra in zorg en onderwijs. Dit alles natuurlijk onder de leus 'de sterkste schouders dragen de zwaarste lasten' en met de nodige voorzichtigheid betreffende het EMU-saldo.

Ferd Crone

Tot slot: zou u nog iets aan het proces rond de tegenbegroting willen veranderen?

Ik vind het jammer dat de nadruk zo sterk ligt op de kortetermijneffecten. De structurele effecten van maatregelen kunnen door tijdgebrek niet worden berekend, terwijl juist die zeer onderscheidend zijn. We begrijpen de problemen voor het CPB, maar betreuren dit wel. Wij willen graag laten zien dat ons beleid op de lange termijn beter is dan dat van het kabinet. □

'Doorrekening'

Hoe verloopt zo'n analyse precies?

Zoals het CPB de kabinetsplannen analyseert, zo kunnen oppositiepartijen ook hun tegenbegroting aan het bureau voorleggen. In de zomer sturen partijen een concept van hun beleidspakket naar het CPB. De maatregelen dienen in afwijking van de kabinetsplannen te worden geformuleerd. Dit levert wel eens problemen op, omdat de kabinetsplannen op dat moment nog vertrouwelijk zijn.

In de eerste fase van de analyse beoordelen CPB-economen per maatregel of deze uitvoerbaar is en wat de kosten of opbrengsten ervan zijn. Er is daarbij veel contact tussen partij en CPB, zowel over de beleidsmaatregelen zelf, als over de verwachte effecten ervan. Daarna wordt het effect van het beleidspakket op macro-economische kernvariabelen geanalyseerd. Tot slot maakt het Planbureau een inschatting van de koopkrachteffecten.

De analyse van het CPB kan slechts over het komende begrotingsjaar gaan, dus één jaar vooruit. Een praktische beperking is ook dat er weinig tijd is voor terugkoppeling. Indien de partijen niet tevreden zijn over de effecten van hun beleidspakket, is het in de regel niet mogelijk een ander pakket maatregelen in te dienen. Halverwege september rapporteert het CPB aan de partij. Op Prinsjesdag volgt de eindnotitie. Al naar gelang de wens van partijen wordt deze openbaar gemaakt.